

УДК 378:780.8

DOI https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.81.40

Сологуб В. Д.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН ЗА ОПП “ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ОРКЕСТРОВЕ МИСТЕЦТВО”

Процес підготовки музикантів-виконавців за освітньо-професійною програмою “Інструментально-оркестрове мистецтво” на здобуття освітньо-професійного ступеня бакалавр за спеціальністю 025 “Музичне мистецтво” галузі знань 02 “Культура і мистецтво” потребує залучення системного підходу. Методика викладання фахових дисциплін, до яких можна віднести фах, диригування та читання партитур, оркестр, ансамбль, інструментознавство, історію виконавства, передбачає узгодження їх змістовного рівня, орієнтування на певний напрям підготовки (естрадне, народне чи академічне інструментальне виконавство). Залежності від обраного напрямку підготовки має підбиратися навчальний матеріал, а також репертуар, який становитиме основу концертних та навчальних програм студентів. Відповідно до напрямку, за яким здійснюється підготовка виконавців, має акцентуватися увага на розвитку навичок імпровізації, відтворення народної манери виконання чи використання сучасних прийомів гри і композиторських технік. Опанування фахових дисциплін дає змогу кристалізувати виконавські (сольні, ансамблеві та оркестрові) якості музикантів. Серед вибіркокових дисциплін, що мають безпосередній стосунок до процесу становлення професійних музичних ознак, варто виділити сольно-ансамблевий та диригентський практикум, інструментування та аранжування, сучасні музичні технології. Ці дисципліни доповнюють масив теоретичних знань та практичних навичок, що є необхідними для професійної діяльності музиканта-інструменталіста. Здійснення власних аранжувань та інструментувань творів, які здобувають сценічне звукове втілення, покращує результати та сприяє опануванню комплексними навичками, які стануть у нагоді у професійній діяльності. Спільність стратегії під час викладання фахових дисциплін досягається у разі, коли один викладач проводить заняття з фаху та ансамблю (оркестру). Це дає змогу комплексно вирішувати творчі завдання, що мають практичне значення.

Ключові слова: методика, виконавець, інструментально-оркестрове мистецтво, музичне мистецтво.

Розвиток майстерності музикантів-інструменталістів знаходиться у прямій залежності від того комплексу дисциплін, що викладаються у навчальних закладах. Внаслідок трансформаційних процесів, що спостерігаються у сфері сучасної освіти, вкрай важливим є акцентування на тих особливостях, на які треба звертати увагу під час викладання фахових дисциплін. Актуальним завданням є висвітлення методики викладання та специфіки підготовки в ЗВО України за спеціальністю 025 “Музичне мистецтво” для здобувачів освіти за освітньо-професійною програмою “Інструментально-оркестрове мистецтво”.

У сучасному педагогічному дискурсі наявна низка робіт, у яких розкриваються актуальні питання, що стосуються підготовки кадрів у ЗВО. Водночас мало уваги приділено специфіці викладання фахових дисциплін за ОПП “Інструментально-оркестрове мистецтво” в музично-педагогічній літературі. Під час опрацювання цієї теми було розглянуто низку публікацій вітчизняних авторів, які стосуються широкого кола питань, що актуальні під час навчання. Зокрема, в роботі Л. Корміної “Методика викладання дисциплін за фахом у вищих навчальних закладах” наводиться низка положень, які стосуються загальних принципів викладання. У роботах С. Гриненко та В. Тормахової окреслено актуальні питання, що стосуються музичного мистецтва сьогодення. У роботі Д. Кученьова досліджено специфіку здійснення аранжування для інструментальної групи народних колективів, а у статті Г. Гаценко, А. Поліщук та С. Сабрі визначається алгоритм читання партитур.

Специфіку викладання за спеціальністю “Музичне мистецтво” буде розглянуто на прикладі реалізації ОПП, яка здійснюється у Відокремленому підрозділі “Миколаївська філія Київського національного університету культури і мистецтв”. Зокрема, основна мета статті передбачає окреслення теоретичних, практичних і технологічних основ викладання фахових навчальних дисциплін за спеціальністю “Інструментально-оркестрове мистецтво”.

Метою статті є розгляд процесу підготовки музикантів-виконавців за освітньо-професійною програмою “Інструментально-оркестрове мистецтво”.

Формування фахівців за освітньо-професійною програмою “Інструментально-оркестрове мистецтво” у МФ ВП КНУКіМ відбувається завдяки комплексному цілісному підходу. Метою ОПП є становлення “висококваліфікованих, конкурентоздатних фахівців інструментально-оркестрового мистецтва відповідно до вимог державного стандарту вищої освіти України в галузі музичного мистецтва із широким доступом до працевлаштування у виконавській, музично-педагогічній, організаційно-управлінській, просвітницькій сферах культурного життя” [1, с. 6]. Задля реалізації цієї мети студенти мають опанувати різні дисципліни, як фахові, так і вибіркокові. Внаслідок системної діяльності виникає можливість формувати комплекс інтелектуальних, творчих та соціально-особистісних якостей, які у подальшому будуть сприяти фаховому зростанню у творчій, науковій та соціокультурній діяльності. Ефективна робота під час опанування ОПП здійснюється у разі чіткої кореляції між завданнями навчання, програмними результатами та шляхами їх досягнення. “Функціонування навчального процесу можливе лише за умови поєднання змісту і методів навчання, яке

здійснюється у формах організації навчання. Отже, працюючи над змістом заняття, необхідно ознайомитися з різними формами організації навчання у вищій школі, їх особливостями та функціями” [4, с. 17].

Серед фахових дисциплін, які має опанувати студент, навчаючись за освітньо-професійною програмою “Інструментально-оркестрове мистецтво”, є такі, як: фах, диригування та читання партитур, оркестр, ансамбль, інструментознавство, історія виконавства. Саме їх опанування дає змогу кристалізувати виконавські (сольні, ансамблеві та оркестрові) якості музикантів. Серед вибіркових дисциплін, що мають безпосередній стосунок до процесу становлення професійних музичних ознак, варто виділити сольно-ансамблевий та диригентський практикум, інструментування та аранжування, сучасні музичні технології.

Доречно відзначити, що в межах програми здійснюється підготовка за трьома напрямами навчання, такими як: естрадне виконавство, народне виконавство та академічної музики і сучасних музичних форм. Попри єдність програми, необхідне диференціювання змісту курсів залежності від обраного студентом напряму. Сутнісні відмінності вкорінені і у типі ансамблевих та оркестрових форм, у яких беруть участь студенти, і у характері та стилістиці музичного матеріалу, що використовується у більшості фахових дисциплін. Так, до прикладу, студенти, які здобувають освіту за естрадним напрямом, можуть залежно від обраного інструменту брати участь у біг-бенді та естрадно-симфонічному оркестрі, квартеті саксофоністів. У разі вибору народно-інструментального напряму підготовки ансамблево/оркестрове виконавство може здійснюватися у оркестрі народної та популярної музики, у дуєті “баян-акордеон”, ансамблі “Бандура+”. Навчаючись за напрямом “академічна музика та сучасні музичні форми”, музиканти беруть участь у гітарному оркестрі, гітарному квартеті, квартеті контрабасів, а також у різноманітних малих ансамблевих формах за участю гітари.

Розглянемо, які методичні принципи мають застосовуватися під час викладання дисциплін, що є обов’язковими та становлять основу професійних компетентностей: фах, диригування та читання партитур, оркестр, ансамбль, інструментознавство та історія виконавства. Залежно від обраного напряму підготовки відбувається вибір специфічного музичного матеріалу. У разі вибору естрадного напряму весь цикл фахових дисциплін має опановуватися на базі естрадних творів, композицій, що виникли в джазовій та поп-музиці. Однією з основних навичок є розвиток вміння імпровізувати, грати свінг, а також інтонувати згідно з традиціями, що сформувались в джазі. Формування навичок імпровізації передбачає опанування специфіки стилів джазової та естрадної музики, вивчення технології побудови музичної імпровізації як цілісної структури. Ці навички застосовуються і у ансамблевій, і у сольній, і у оркестровій формі виконання естрадними музикантами, а отже, потребують особливої уваги. До того ж музичне мислення в ХХІ столітті вимагає використання складних моделей, на які здійснюється імпровізація. Доволі влучно специфіку сучасних тенденцій в імпровізуванні окреслено в дослідженні В. Тормахової: “Ступінь виконавської свободи під час відтворення джазового стандарту найбільш яскраво проявляється у музичній імпровізації. Імпровізація на квадрат, лад, стиль (окрім більш традиційної імпровізації) сприяє появі численних інтерпретаційних версій джазових творів” [6, с. 62]. Цей ракурс має зберігатися під час викладання дисциплін “Історія виконавства”, під час аналізу партитур, які створюються для біг-бендів та естрадно-симфонічних оркестрів, під час опанування студентами майстерності гри на інструменті.

Навчання за напрямом “народне виконавство” передбачає звернення до іншого типу репертуару. Спектр творів, які мають використовуватися під час навчання, охоплює і класичні опуси, й обробки фольклорних творів, і оригінальні твори українських композиторів, призначені для народно-інструментальних складів. Увага має приділятися питанню відтворення народної манери виконавства, застосуванню типових прийомів та манери гри. Ансамблеве музикування потребує дотримання узгодженості та гармонічності звучання. У тому числі має акцентуватися потреба використовувати різного типу камерні ансамблеві поєднання. Історія виконавства має охоплювати етапи появи народного інструментарію і типових народних колективів, в тому числі українських. Приділяється увага відтворенню традиційних складів та наслідування тих принципів, що притаманні народному виконавству.

Під час підготовки студентів за напрямом академічної музики та сучасних музичних форм акцентовано увагу на розвитку історії класичної музичної спадщини, становленні стилевих напрямів у межах європейської традиції, формуванні інструментарію та новітніх технік та прийомів звуковидобування. Опановуючи специфіку різних інструментів, доречно аналізувати вплив конструктивних змін на художньо-образну сферу, яка проявляється у процесі їх безпосереднього застосування у композиторській та виконавській практиці. Так, наприклад, існує чимало різновидів акустичних гітар, які відрізняються за матеріалом вироблення корпусу, грифу, струн. Використання майстрами різних порід дерев під час майстрування інструменту дає змогу дещо змінювати акустичні особливості гітари – може подовжуватися тривалість звуку чи, навпаки, скорочуватися. Конструктивні особливості впливають на впровадження тих чи інших прийомів гри, на полегшення застосування різних принципів видобування звуку. Все це поступово впроваджується у виконавську практику та використовується у композиторських творах. Вплив конструктивних змін інструментарію на мистецький процес простіше досягнути, коли у студентів є можливість порівняти технічні якості сучасних фабричних музичних інструментів та вироблених у ХІХ столітті чи навіть раніше. На базі ВП МФ КНУКіМ є науково-творча лабораторія гітарного мистецтва. Її діяльність спрямована на поглиблення практичних умінь, теоретичних знань та навичок у сфері гітарного виконав-

ства. У ній якраз й міститься низка інструментів, у тому числі й старовинний інструмент XIX століття”. Студенти мають можливість “побачити цей витвір мистецтва, роздивитися деревину, чудову інкрустацію перламутром, власноруч спробувати виконати деякі твори і почути звучання, характерне для гітар того часу” [3, с. 124].

Отже, основою методики виступає формування уявлення про нерозривний зв'язок між різними аспектами музичного життя – виконавськими школами, композиторською творчістю, закладами освіти тощо. Зокрема, таке поняття, як “виконавська школа”, передбачає у сфері музичного мистецтва “взаємодію “вчитель – учень” з набуттям компетенцій: професійного мислення і навичок, розшифрування авторського тексту, його відтворення відповідно до установлених виконавських наративів” [3, с. 3]. Доречно вказати, що під час формування музикантів-виконавців головний акцент має робитися на розвиток їх практики у сфері мистецтва. Мистецтво постає як “цілісне явище, в якому органічно взаємодіють різні компоненти: композиторська творчість – виконавство – інструментарій – викладання гри на гітарі – музикознавча рефлексія – концертно-фестивальна проєктна діяльність” [3, с. 3]. Відповідно, участь у різних виконавських колективах, опрацювання здобутків інших шкіл, в тому числі західноєвропейських, дає змогу сформувати артистів, які мають високий рівень теоретичної та практичної підготовки.

Активна увага має приділятися стимулюванню виконавської концертної діяльності студентів, яка має виходити за межі випробовувань із фаху, що відбуваються у стінах навчальних закладів. Задля цього і солісти, і студентські колективи – камерні та великі ансамблі, оркестри – повинні брати участь у різноманітних заходах, орієнтованих на широку слухацьку аудиторію. Гарним стимулом для студентів виступає спільне виконавство з викладачами. Таким чином не лише краще засвоюються базові принципи виконавства, а й посилюється відчуття психологічного комфорту та зв'язку з викладачем. Для студентів надзвичайно важливо усвідомлювати, що викладач із фахових дисциплін є не лише гарним педагогом, а й професійним артистом, який може виступати прикладом для наслідування. Подібна практика успішно впроваджується викладачами ВП МФ КНУКіМ. Гарні результати виступів миколаївських студентських колективів підтверджуються й високою фаховою думкою компонентного журі на різноманітних конкурсах, і схвальними відгуками широкої слухацької аудиторії.

Хоча під час підготовки кадрів і здійснюється опора на різний матеріал, проте методи є спільними, адже вони є важливою складовою частиною викладання навчальних дисциплін. “Від методів навчання значною мірою залежить реалізація змісту, цілей, завдань вивчення конкретних навчальних предметів, формування у студентів глибоких знань, професійних умінь і навичок, розвиток критичного, творчого мислення особистості” [4, с. 15]. Так, під час викладання фахових дисциплін доречно звертати увагу на використання інноваційних технологій, які дозволяють здійснювати навчальний процес у різних форматах – як офлайн, так і онлайн, що вкрай важливо в умовах можливостей впровадження дистанційної освіти. Окрему увагу треба приділяти взаємозв'язку між такими фаховими дисциплінами, як “Інструментознавство”, та вибірковими курсами (“Інструментування та аранжування”, “Сучасні музичні технології”). Студенти мають застосовувати теоретичні знання про технічні та виразні можливості різних інструментів, про специфіку різних музичних стилів та техніки композиції в історичній ретроспективі, визначати зміст та форму музичних творів на основі компаративного зіставлення з творами минулого. Навички аналізу музичних творів та виразових якостей тембрових барв стануть у нагоді під час створення аранжувань творів. Цей вид діяльності можливий за умови знань можливостей інструментів, здатності додати певні лінії, а часом і зовсім по-іншому проінтерпретувати твір. Д. Кученьов вірно відзначає, що “аранжування передбачає можливість не лише призначати твір для виконання різними інструментами, а й додавати електронну обробку звуку, його перетворення тощо” [5, с. 20]. Доцільно поєднувати теоретичні завдання (як-от інструментування твору чи його аранжування) із можливістю їх практичного застосування. За умови, що найкращі студентські роботи будуть включені до репертуару навчальних ансамблів та оркестрів, зростає мотивація та якість виконаних завдань, адже вони здобувають звукового втілення. Таким чином краще усвідомлюються певні помилки чи недоречні елементи, які застосовуються в аранжуваннях.

Робота студентів із різними виконавськими колективами в межах курсу “Диригування” дає змогу здобути навички керівництва ансамблем чи оркестром, унаочнити проблеми, що стосуються взаємодії між учасниками, як суто технічні, так і психологічні. Вивчення цієї дисципліни здійснюється у нерозривній єдності з курсом “Читання партитур”, який так само готує студентів до майбутньої професійної діяльності. У межах цієї дисципліни впроваджується системна аналітична та практична робота, яка визначає здатність до осягнення усього музичного цілого. “Це аналіз музичного твору, виділення основних ліній фактури, звернення уваги на зони виразного звучання голосів та інструментів. Читання партитури передбачає вибір матеріалу, який має відтворюватися та виключення другорядного матеріалу” [2, с. 88].

Вкрай важливим елементом підготовки студентів за ОПП “Інструментально-оркестрове мистецтво” є участь їх у майстер-класах, де здійснюється ознайомлення з різними методичними підходами, які пропонуються провідними виконавцями та педагогами. Подібні форми інтенсифікують навчальний процес, а також дозволяють розширити світогляд студентів. Необхідною умовою для успішного викладання є кореляція між змістом фахових дисциплін, дотримання єдиних принципів у навчанні та слідування єдиній стратегії. Насамперед у практичному вимірі доречним є здійснення керівництва ансамблем одним викладачем. Таким

чином покращується ефективність відпрацювання навичок сольної та ансамблевої гри, адже вирішення проблемних моментів можливе як на заняттях з фаху, так і на камерному ансамблі.

Висновки. Отже, у процесі дослідження визначено, що під час викладання фахових дисциплін за ОПП “Інструментально-оркестрове мистецтво” домінуюче значення має системний та комплексний підхід. Хоча музичний матеріал повинен корелювати з обраним напрямом підготовки (естрадне, народне, академічне музикування), проте базові принципи є спільними під час реалізації навчання за програмою. Велика увага має приділятися концертній виконавській діяльності студентів, як сольній, так і ансамблевій (оркестровій). Бажаною є участь викладача у виконавському процесі, що сприяє психологічному комфорту студентів та створенню відчуття довіри до нього як до професіонального артиста. Чимала роль відводиться взаємозгодженню змісту фахових дисциплін, проведенню занять із фаху та ансамблю одним викладачем. Поєднання теоретичних знань та практичних умінь дає змогу сформуванню компетентних виконавців, які здатні вільно оперувати музичним матеріалом, керувати колективом та створювати для нього репертуар шляхом здійснення інструментувань, аранжувань та перекладень.

Використана література:

1. Гарбар Г.А., Іванова В.Л., Сологуб В.Д. Освітньо-професійна програма “Інструментально-оркестрове мистецтво”. Рівень вищої освіти: перший бакалаврський на здобуття освітньо-професійного ступеня бакалавр за спеціальністю 025 “Музичне мистецтво” галузі знань 02 “Культура і мистецтво”. Миколаїв, 2020. 20 с.
2. Гаценко Г., Поліщук А., Сабрі С. Особливості читання партитур вокально-інструментальних творів доби бароко. *Імідж сучасного педагога*. 2020. № 5 (194). С. 85–88.
3. Гриненко С.М. Гітарне мистецтво Миколаївщини в культурному просторі України кінця ХХ – початку ХХІ століття: дис... доктора філософії за спец. 025 – Музичне мистецтво; Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. Київ, 2021. 223 с.
4. Корміна Л.І. Методика викладання дисциплін за фахом у вищих навчальних закладах. Методичні рекомендації до курсу. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 52 с.
5. Кученьов Д.В. Аранжування для інструментальної групи народних колективів. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 13. Т. 2. С. 19–23.
6. Тормахова В.М. Особливості інтерпретації в джазі. *Мистецтвознавчі записки*. 2017. Вип. 31. С. 57–63.

References:

1. Harbar H.A., Ivanova V.L., Sologub V.D. (2020). *Osvitno-profesiina prohrama "Instrumentalno-orkestruve mystetstvo"*. Riven vyshchoi osvity: pershyi bakalavrskyi na zdobuttia osvitno-profesiinoho stupenia bakalavr za spetsialnistiu 025 "Muzychne mystetstvo" haluzi znan 02 "Kultura i mystetstvo" [Educational and professional program "Instrumental and orchestral art". Level of higher education: first bachelor's degree) for a bachelor's degree in specialty 025 "Musical Art" in the field of knowledge 02 "Culture and Art"]. Mykolaiv, 2020. 20 s. [in Ukrainian].
2. Hatsenko H., Polishchuk A., Sabri S. Osoblyvosti chytannia partytur vokalno-instrumentalnykh tvoriv doby baroko [Features of reading scores of vocal and instrumental works of the Baroque period]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*, 2020. № 5 (194). S. 85-88. [in Ukrainian].
3. Hrynenko S. M. Hitarne mystetstvo Mykolaivshchyny v kulturnomu prostori Ukrainy kintsia XX – pochatku XXI stolittia [Guitar art of Mykolayiv region in the cultural space of Ukraine at the end of XX – beginning of XXI century]: dys. doct. philos: 025 – Muzychne mystetstvo; Natsionalna akademiia kerivnykh kadriv kultury i mystetstv. Kyiv, 2021. 223 s. [in Ukrainian].
4. Kormina L.I. Metodyka vykladannia dystsyplin za fakhom u vyshchykh navchalnykh zakladakh. *Metodychni rekomendatsii do kursu* [Methods of teaching disciplines in the specialty in higher education. Methodical recommendations for the course]. Lutsk: Vezha-Druk, 2016. 52 s. [in Ukrainian].
5. Kuchenov D.V. Aranzhuvannia dlia instrumentalnoi hrupy narodnykh kolektyviv [Arrangement for instrumental group of folk groups]. *Innovatsiina pedahohika*, 2019. Vyp. 13. T. 2. S. 19–23. [in Ukrainian].
6. Tormakhova V.M. Osoblyvosti interpretatsii v dzhazi [Features of interpretation in jazz]. *Mystetstvoznavchi zapysky*, 2017. Vyp. 31. S. 57–63. [in Ukrainian].

Solohub V. D. Methodology of teaching professional disciplines for EPP “Instrumental and orchestra art”

The process of training musicians-performers in the educational-professional program "Instrumental and Orchestral Art" for the bachelor's degree in 025 "Musical Art" in the field of knowledge 02 "Culture and Art" requires a systematic approach. Methods of teaching professional disciplines, which include specialty, conducting and reading scores, orchestra, ensemble, instrumentation, history of performance involves the coordination of their content level, focusing on a particular area of training (pop, folk or academic instrumental performance). Depending on the chosen direction of training, educational material should be selected, as well as the repertoire, which will form the basis of concert and educational programs of students. In accordance with the direction in which the training of performers is carried out, attention should be paid to the development of improvisation skills, reproduction of folk style of performance or use of modern techniques and compositional techniques. Mastering professional disciplines allows to crystallize the performing (solo, ensemble and orchestral) qualities of musicians. Among the elective disciplines that are directly related to the process of formation of professional musical characteristics, it is worth highlighting the solo ensemble and conducting workshop, instrumentation and arrangement, modern music technology. These disciplines complement the array of theoretical knowledge and practical skills necessary for the professional activity of a musician-instrumentalist. Making own arrangements and instrumentation of works that acquire the stage sound embodiment, improves the results and promotes the acquisition of complex skills that will be useful in professional activities. The commonality of strategy in the teaching of professional disciplines is achieved in the case when one teacher conducts classes in the specialty and ensemble (orchestra). This allows you to comprehensively solve creative problems that have practical significance.

Key words: technique, performer, instrumental and orchestral art, musical art.